

УДК 338.012

ПОГЛЯД НА КАТЕГОРІЮ «МАЛИЙ БІЗНЕС» У ПРИЗМІ СУЧАСНОГО БАЧЕННЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ

Олена Панухник; Наталія Голич

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
Тернопіль, Україна*

Резюме. Сучасна практика господарювання свідчить, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування та взаємодія великих, середніх і малих підприємств, серед яких значна роль приділяється питанню розвитку малого бізнесу. Даний кластер економіки дає можливість вирішити низку економічних та соціальних проблем у державі. У даній статті охарактеризовано сутність поняття «малий бізнес» як динамічної моделі господарювання відповідно до тверджень наукових дослідників. Наведено власний погляд на трактування досліджуваної категорії. Узагальнено найбільш відомі основні підходи щодо класифікації суб'єктів господарювання на різних етапах економічного розвитку країни. З'ясовано визначальні особливості, характерні для кількісного, якісного та комбінованого підходів, їх головні переваги та недоліки в процесі виокремлення підприємств малого бізнесу. Досліджено систему класифікаційних критеріїв оцінювання та визначення підприємств за кількісними ознаками, що запропоновані Комісією Європейського Союзу.

Ключові слова: малий бізнес, кількісний підхід, якісний підхід, комбінований підхід.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.03.090

Отримано 10.06.2019

Постановка проблеми. Найважливішою передумовою стабільної економіки є розвиток малого бізнесу як особливого виду господарської діяльності. В європейських країнах даний кластер є провідним сектором ринку, який служить фундаментом становлення успішної держави. Згідно з Європейською Хартією (від 19.06.2000 р.) підприємства малого бізнесу розглядаються як ключове джерело робочих місць, як підґрунтя для бізнесових ідей та як рушійна сила інновацій, зайнятості, а також соціальної та локальної інтеграції до Європи [1]. Теза про виключну роль та особливе місце малого бізнесу в розвитку економіки нашої держави ні в кого вже не викликає сумнівів. Тому цілком природно постає питання дослідження класифікаційних критеріїв оцінювання та визначення даного типу підприємств за кількісними ознаками на основі аналізу найвідоміших теоретичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових праць свідчить про високий рівень зацікавленості щодо даної проблеми. Найвагоміший внесок у дослідження питання розвитку малого бізнесу здійснили ряд західних економістів Р. Кантильйон, Й. Шумпетер, П. Друкер, А. Освальд, П. Рейнольдс, Д. Сторі та ін. Серед українських дослідників – З. Варналій [2], В. Сахаров, Я. Белінська, О. Зав'ялова, О. Довгальова, О. Балабенко, які вважають, що малий бізнес є діяльністю будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб), передусім з метою отримання прибутку, яка не завжди повинна супроводжуватися ризиком і впровадженням інновацій у процесі власної діяльності.

Метою дослідження є здійснення аналізу загальноприйнятих підходів (кількісного, якісного та комбінованого) віднесення суб'єктів господарювання до

підприємств малого бізнесу та визначення авторського бачення щодо основних класифікаційних критеріїв оцінювання в межах них.

Постановка завдання. Не зважаючи на велику кількість здійснених наукових досліджень, світовий досвід свідчить про відсутність єдиного методу визначення суб'єктів малого бізнесу. Для досягнення поставленої мети, насамперед необхідно розглянути основні відомі теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «малий бізнес», охарактеризувати класифікаційні параметри підходів та проаналізувати доцільність їхнього застосування.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи здійснення наукових досліджень: аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід та ін.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі проблема визначення категорії «малий бізнес» розглянута багатьма науковцями. При цьому, їхні думки часто розділяються, спостерігається певна невизначеність та неузгодженість. Певні групи дослідників ще досі не можуть визначитися із розмежуванням поняття «малий бізнес» і поняття «підприємництво» та стверджують, що терміни є абсолютно ідентичними, інші ж, навпаки, кажуть про їх кардинальну різницю.

Сьогодні усе частіше в західноєвропейській літературі вживається термін «small business» в англійській транскрипції, що перекладається як «малий бізнес». Хоча, наприклад, у Японії та країнах Західної Європи застосовується термін «малі та середні підприємства», у Франції – загальноприйнята аббревіатура «PME» (*petites et moyennes entreprises*), у Німеччині – не прийнято розглядати малий і середній бізнес окремо, тому підприємства визначаються єдиним поняттям «mittelstand» (середній прошарок).

В Україні законодавчо не визначено саме категорію «малий бізнес». Зокрема, в Господарському кодексі (стаття 42) використовується термін «підприємництво» – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів й отримання прибутку [3].

Л. Васильєва вважає, що малий бізнес – це не просто частина або сектор національної економіки, який можна статистично виділити в показниках чисельності зайнятих, в обсязі товарообороту, кількості основного капіталу й тому подібне. Це – економічний сегмент, якому притаманні принципово нові якісні характеристики, а саме: об'єднання в одній особі власника та підприємця, спрямованість на інновації, спрощені комунікативна та інформаційна системи [4].

Г. Козаченко визначає малий бізнес як будь-яку діяльність малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб), що не суперечить закону й спрямована на отримання прибутку [5].

За визначенням відомого вітчизняного теоретика З. Варналія, поняття «малий бізнес» та «мале підприємництво» розмежовується лише за якісним складником, надаючи малому підприємству більший ступінь ризику та інноваційності [2].

На нашу думку, враховуючи аналіз різних дослідницьких поглядів, категорія «малий бізнес» є ширшою за ознаками, ніж категорія «мале підприємництво». Ці поняття тісно пов'язані між собою, однак не є синонімами та різняться за своєю сутністю.

В результаті аналізу основних відомих тверджень щодо визначення змісту категорії «малий бізнес» пропонуємо розглядати дану дефініцію як особливу

інституціональну форму реалізації підприємництва, яка розвивається на основі бізнес-ідеї, сформованої підприємцем у рамках встановлених нормативних стандартів (кількість працівників, обсяг виробництва та інше) з боку держави.

У світовій практиці, розглядаючи теоретичні підходи щодо трактування категорії «малий бізнес», доволі часто виділяють різні підходи та критерії щодо класифікації досліджуваного суб'єкта. Такі критерії можуть відрізнятися залежно від особливостей, де саме підприємство малого бізнесу здійснює свою діяльність, тобто у якій галузі, регіоні та ін. Виділяють три основні підходи, а саме: кількісний, якісний та комбінований до визначення малого та середнього бізнесу [6].

Кількісний підхід ґрунтується, здебільшого, на використанні таких критеріїв, як середня кількість зайнятих працівників, обсяги продажу, кількість виготовленої продукції, балансова вартість активів. На практиці відомі такі випадки, коли застосовується лише один із запропонованих критеріїв. Кількісні критерії є найпоширенішими, оскільки вони дають конкретніший результат і можливість чітко розмежувати малі та середні підприємства. Однак їхніми основними недоліками є абсолютність, відсутність теоретичної бази та, відповідно, складність використання щодо порівняльного аналізу.

У нинішніх умовах економічного розвитку в світі не існує чіткої системи критеріїв віднесення підприємств до того чи іншого виду (малого, середнього чи великого). За міжнародними даними, існує понад 50 різних критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до підприємств малого бізнесу. Найчастіше в якості головного критерію є кількість зайнятих працівників на підприємстві, оскільки всі інші параметри можуть бути виражені у грошових вимірниках, тому є менш об'єктивними.

Найпоширенішою міжнародною системою кількісних критеріїв віднесення економічних суб'єктів до сектора малого бізнесу є система, яка запропонована 6 травня 2003 року Комісією Європейського Союзу в положеннях Рекомендації Європейської комісії [7]. Дана система була утворена в результаті появи співдружностей країн та рекомендована до використання країнами-учасницями міжнародних об'єднань. Існують ще й інші системи критеріїв визначення малого бізнесу, запроваджені міжнародними економічними інститутами, а саме – Міжнародною організацією економічного співробітництва та розвитку й нормативно-правовими актами різних країн (США, Швеції, Великобританії, Японії, Південної Кореї та ін.).

В Україні класифікація підприємств здійснюється відповідно до Господарського кодексу України, який чинний із 01.01.2004 року [3] та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 05.10.2017 р. [8], в яких визначено, що усі вітчизняні підприємства можуть належати до мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств (табл. 1.1).

Таблиця 1

Класифікація підприємств України за кількісними параметрами та масштабами діяльності відповідно до діючої законодавчо-нормативної бази

Table 1

Classification of enterprises by scale of activity

№ з/п	ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Господарський кодекс України (стаття 55)
1	Мікропідприємства	
	Балансова вартість активів – до 350 тис. євро (11 250 015 грн.). Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тис. євро (22 500 030 грн.). Середня кількість працівників – до 10 осіб	Річний дохід від будь-якої діяльності – не перевищує 2 млн. євро (64 285 800 грн.). Середня кількість працівників – до 10 осіб
2	Малі підприємства	
	Балансова вартість активів – до 4 млн. євро (128 571 600 грн.). Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 млн. євро (257 143 200 грн.). Середня кількість працівників – до 50 осіб	Річний дохід від будь-якої діяльності – не перевищує 10 млн. євро (321 429 000 грн.). Середня кількість працівників – до 50 осіб
3	Середні підприємства	
	Балансова вартість активів – до 20 млн. євро (642 858 000 грн.). Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 млн. євро (1 285 716 000 грн.). Середня кількість працівників – до 250 осіб	Всі інші відносяться до середніх підприємств
4	Великі підприємства	
	Балансова вартість активів – понад 20 млн. євро (642 858 000 грн.). Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 млн. євро (1 285 716 000 грн.). Середня кількість працівників – понад 250 осіб	Річний дохід від будь-якої діяльності – перевищує 50 млн. євро (1 607 145 000 грн.). Середня кількість працівників – перевищує 250 осіб.
* Сума розрахована за середньорічним курсом Національного банку України євро щодо гривні за 2018 рік (100 євро – 3214,29 грн.)		

Примітка: складено автором за [3; 8].

Основою якісного підходу є використання групи якісних критеріїв, а саме: «система менеджменту», «система контролю продуктивності», «система мотивації продуктивності». Перевагами якісного підходу є досягнення його теоретичного обґрунтування та облік широкого спектра «інтуїтивно» властивих різним підприємствам якісних критеріїв, що дає змогу комплексно оцінити їх діяльність. Проте основним недоліком даного підходу є складність практичного використання, зумовлена важким доступом до внутрішньої інформації фірм щодо визначення характеристик, а також недостатньо широкий спектр самих критеріїв.

У 1980 році англійський дослідник Х. Велу в своїх напрацюваннях використав якісні параметри. Він досліджував процеси розвитку підприємств, для чого ідентифікував низку характеристик, притаманних підприємствам різного розміру – від малих до великих. Оскільки в науковій літературі та періодиці часто малий та середній бізнес розглядають як одну категорію, то доцільно здійснити порівняльну

характеристику саме цих двох видів бізнесу, їх відмінних якісних параметрів, які пропонує Х. Велу (табл. 2) [9].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика якісних параметрів визначення розміру підприємства, запропоновані Х. Велу

Table 2

Comparative characteristic of qualitative parameters for determining the size of an enterprise, proposed by H. Velu

№ з/п	Назва параметрів	Вид бізнесу	
		Малий бізнес	Середній бізнес
1	2	3	4
1	Цілі	Визначаються ринком інтуїтивно, з імпровізаціями	Коректуються ринком та спеціальною стратегією, інтуїтивно
2	Менеджмент	Особистий, авторитетний, прямий	Особистий, консультації з ключовими партнерами, спеціалістами
3	Продукт	Немає планування, немає маркетингових досліджень	Короткотермінове планування без маркетингових досліджень
4	Персонал	Особисті взаємини «керівник-працівник» за принципом «велика сім'я», високий ступінь мотивації та залученості, слабкий вплив профспілок, немає ради трудового колективу	Особисті взаємини «наймач-колектив співробітників», середній рівень залученості, невеликий вплив профспілок, немає ради трудового колективу

Якісні критерії віднесення підприємств до малих, середніх або великих, по суті, є суб'єктивними, що спричиняє обмеженість їх застосування на практиці.

Комбінований підхід дає визначення малої фірми, запропоноване ще в 1971 році в доповіді Болтонського комітету (Великобританія) та яке стало першим прикладом серйозного розгляду проблеми розвитку малого бізнесу (рис. 1.1). Болтонський комітет запропонував економічне та статистичне визначення підприємств за розміром. Однак цей підхід враховує єдине статистичне визначення, незважаючи на окремі варіації його складових для різних галузей, припускає однорідність сукупності підприємств різних розмірів. Тому цей підхід використовується для ідентифікації підприємств не часто.

Згідно з даним підходом, до підприємств малого бізнесу за економічним значенням належать такі, які відповідають трьом основним умовам:

7. фірма повинна володіти відносно невеликою часткою ринку;
8. дотримується принцип єдиного керівництва в особі власника фірми (її співзасновниками) особисто;
9. фірма не повинна бути частиною великого підприємства, тобто має бути незалежною [10].

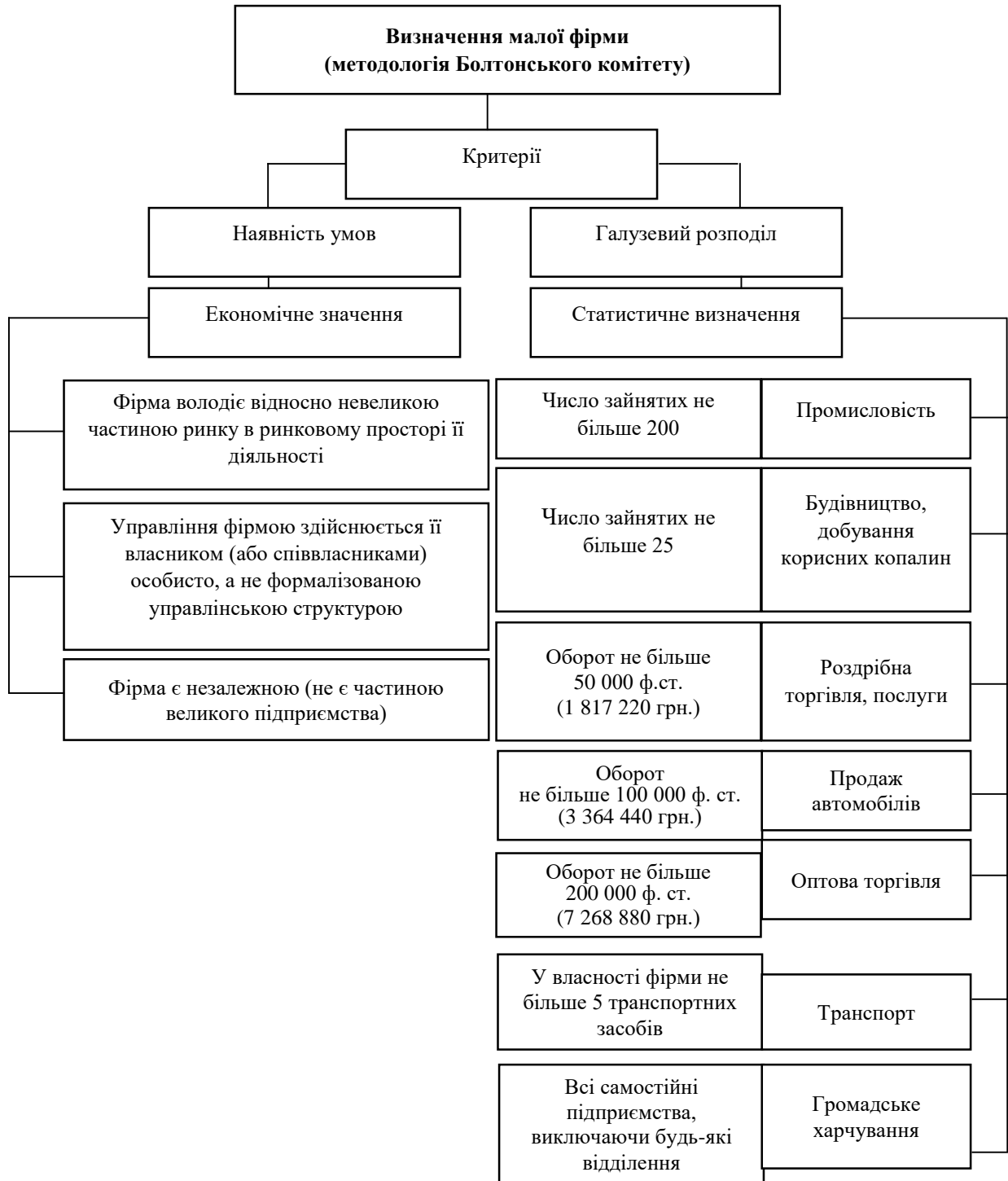

Рисунок. 1. Комбінований підхід визначення малої фірми за методологією Болтонського комітету

Figure 1. Combined approach for defining a small firm according to the Bolton Committee methodology

Примітка: сума розрахована за середньорічним курсом Національного банку України англійських фунтів стерлінгів щодо гривні станом на 2018 рік (100 англійських фунтів стерлінгів – 3634,44 грн.).

Однак у комбінованому підході спостерігаються й певні недоліки, до яких можна віднести такі:

- широкий спектр застосовуваних критеріїв «малості»;

- наявність різних числових параметрів змін критеріїв для різних галузей, що утруднює використання такого визначення;
- безпосереднє використання грошових одиниць, що неодмінно призводить до труднощів обліку змін їх вартості у часі;
- застосування критеріїв чисельності, зайнятих при співставленні діяльності малих і великих фірм протягом часу, також призводить до певних труднощів у зв'язку з нерівномірними змінами кількості валового внутрішнього продукту на людину для різних галузей;
- єдине статистичне визначення, незважаючи на окремі варіації його складових для різних галузей, припускає однорідність сукупності малих фірм.

Кожен із перерахованих і проаналізованих теоретичних підходів щодо класифікації суб'єктів господарювання розкриває окремі аспекти даної проблематики, має ряд позитивних сторін, а також недоліки, які потребують додаткового дослідження.

Висновки. На сьогодні в Україні немає єдиного визначення категорії «малий бізнес», що дало б можливість глибоко зрозуміти дане поняття та вірно застосовувати, в першу чергу, з точки зору законодавчо-правового регулювання. В результаті проведеного аналізу загальноприйнятих підходів до визначення критеріїв щодо віднесення підприємств до категорії малого бізнесу, ми вважаємо, що сьогодні в умовах відсутності надійного правового забезпечення, нестабільної економічної ситуації в країні, необхідно звернути увагу на розроблення потужного інтегрального критерію оцінювання діяльності підприємств малого бізнесу, який би досконало та адекватно враховував не тільки загальноприйняті показники діяльності підприємств щодо їх економічного стану, але й особливості взаємовідносин «підприємство-споживач», «підприємство-конкурент», соціальну компоненту діяльності та ін.

Conclusions. Today in Ukraine there is no single definition of the category of «small business», which would give an opportunity to understand this concept deeply. As a result of the analysis of common approaches to the definition of small businesses, we believe that today, in the absence of reliable legal security, an unstable economic situation in the country, it is necessary to pay attention to developing a powerful integrated criterion for assessing the activities of small business enterprises, which would be even more perfect and deeper. has taken into account not only the generally accepted indicators of activity of enterprises on the economic situation, but also features of the relationship «enterprise-consumer», «enterprise-competitor», social component of activity, and others.

Список використаної літератури

7. Європейська хартія малих підприємств: міжнародний документ № 994_860 від 19.06.2000 року / Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860.
8. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид. К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. 302 с.
9. Господарський кодекс України станом на 16.01.2003 року, чинний від 01.01.2004 року № 436-IV / Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
10. Васильєва Л. М. Розвиток малого підприємництва в зарубіжних країнах. Держава та регіони. 2010. № 2. С. 55–58.
11. Козаченко Г. В., Воронкова А. Е., Медяник В. Ю., Назарова В. В. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості: монографія. К.: Лібра, 2003. С. 328.
12. Андрющенко Г. О. Малі підприємства: критерії визначення. Формування ринкових відносин. 2009. № 10. С. 245–248.
13. Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (notified under document number C (2003) 1422) (2003/361/EC). Official Journal of the European Union L124, 20/05/2003 P. 0036-0041.
14. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XVI від 05.10.2017 року із змінами і доповненнями / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

15. Velu H. A. F. The Development Process of The Personally Managed Enterprise. European Foundation for Management Development's. 10th Seminar on Small Business. 1980. Pp. 1–21.
16. Пудсакуліч В. Р. Методи ідентифікації малих підприємств: зб. наук. ст. VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір 2009». Ужгород, 2009. С. 45–51.

References

1. Yevropeiska khartiia malykh pidpriemstv: mizhnarodnyi dokument No. 994_860 vid 19.06.2000 year / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860.
2. Varnalii Z. S. Male pidprijemnytsvo: osnovy teorii i praktyky [Small entrepreneurship: the basics of theory and practice]. «Znannia», KOU, Kyiv, Ukraine, 2008. 302 p.
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 year, chynnyi vid 01.01.2004 years No. 436-IV / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Vasylieva L. M. Rozvytok maloho pidpriemnytstva v zarubizhnykh krainakh. Derzhava ta rehiony. 2010. No. 2. Pp. 55–58.
5. Kozachenko H. V., Voronkova A. E., Medianyuk V. Yu., Nazarova V. V. Maliy biznes: stiikist ta kompensatorni mozhlyvosti: monohrafiia. K.: Libra, 2003. 328 p.
6. Andriushchenko H. O. Mali pidpriemstva: kryterii vyznachennia. Formuvannia rynkovykh vidnosyn. 2009. No. 10. Pp. 245–248.
7. Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (notified under document number C (2003) 1422) (2003/361/EC). Official Journal of the European Union L124, 20/05/2003 P. 0036-0041.
8. Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy No. 996-XVI vid 05.10.2017 year iz zminamy i dopovnenniamy / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
9. Velu H. A. F. The Development Process of The Personally Managed Enterprise. European Foundation for Management Development's. 10th Seminar on Small Business. 1980. Pp. 1–21.
10. Pudsakulych V. R. Metody identyfikatsii malykh pidpriemstv: zb. nauk. st. VII Vseukrainska naukovo-praktychna Internet konferentsiia. Suchasnyi sotsiokulturnyi prostir 2009. Uzhhorod, 45–51 p.

UDK 338.012

A VIEW FOR THE «SMALL BUSINESS» CATEGORY IN THE PRESENT OF THE MODERN VISION AND EUROPEAN APPROACHES

Olena Panukhnyk; Nataliia Holych

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine

Summary. Modern business practice shows that the most important feature of a market economy is the existence and interaction of large, medium and small enterprises, among which a significant role is being given to the issue of small business development. This economic cluster provides an opportunity to solve a number of economic and social problems in the state. This article describes the essence of the concept of «small business» as a dynamic model of management in accordance with the assertions of scientific researchers. The author gives his own view on the interpretation of the category under study. The most well-known basic approaches to the classification of economic entities at various stages of economic development of the country are summarized. The defining features that are characteristic of quantitative, qualitative and combined approaches, their main advantages and disadvantages in the process of separation of small business enterprises are found out. The system of classification criteria for evaluation and determination of enterprises to large, medium or small ones, which was proposed by the European Commission, was investigated.

Key words: small business, quantitative approach, qualitative approach, combined approach.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.03.090

Received 10.06.2019